

BİR ASAYİŞSİZLİK HAREKETİ OLARAK ALİ BATI OLAYI (1913-1919)

Abdulnasır YİNER*

Özet

Bir aşiret lideri olan Ali Batı'nın adı ilk olarak 11 Temmuz 1913 tarihinde kayda geçmiştir. Altı yıl süren mücadelenin sonunda birçok taraftarı ile birlikte öldürülmüştür. Olayların uzun sürmesinde Birinci Dünya Savaşı sırasında olması ve Osmanlı Ordusunun cephede bulunması etkili olmuştur. Ali Batı hadisesi daha çok Midyat ve Nusaybin çevrelerinde cereyan etmiştir. Osmanlı Devleti ilk başta etkili tedbirler alamayınca takibata son verme kararı almıştır. Tecil kararı netice vermeyince takibat devam etmiştir. Ali Batı'nın Nusaybin baskını bir dönüm noktası olmuştur. Çevre illerden alınan takviye ile daha geniş çaplı hücumu geçilmiştir. Ali Batı 18 Ağustos 1919 tarihinde öldürülmüş ve bu olay son bulmuştur.

Anahtar kelimeler: Ali Batı, Midyat, Nusaybin, Haco, II. Meşrutiyet, Osmanlı Devleti.

Giriş

XX. yüzyılın başından itibaren Osmanlı Devleti çok büyük sorunlarla karşı karşıya kalmış, diğer bir deyişle uğraşmak zorunda kaldığı sıkıntılar had safhaya ulaşmıştır. Bilindiği gibi II. Meşrutiyet'in ilanından sonra; Bulgaristan'ın bağımsızlığını ilan etmesi, Avusturya'nın Bosna-Hersek'i ilhak etmesi, Girit'in Yunanistan'a ilhakı, 1911 yılı sonunda başlayan Trablusgarp Savaşı, akabinde Balkan Savaşı ve son olarak Birinci Dünya Savaşı her açıdan büyük kayıpları beraberinde getirmiştir. Nihayetinde dahil olunan Birinci Dünya Savaşı ve işgallere karşı verilen Kurtuluş Savaşı neredeyse hiç kesintiye

* Yrd. Doç. Dr., Siirt Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü; nyiner@mynet.com.

uğramadan yıllarca devam eden maddî manevî sıkıntıları beraberinde getirmiştir.

Ali Batı olayı¹ işte tam bu dönem içinde cereyan etmiştir. Ancak uzun süre devam etmekle birlikte Mardin çevresiyle sınırlı kalmış ve başka bir alana sıçramamıştır. Neredeyse Devletin tüm silahlı güçlerinin dış düşmanla boğuşmak zorunda kalmış olması bir bakıma bu bölgesel olayın ömrünü uzatmıştır. Ayrıca Osmanlı Devleti'nin en üst makamlarında Ali Batı hadisesi basit bir asayiş problemi olarak görülmeye devam etmiştir. Ali Batı'nın Nusaybin baskını ile daha önceki eşkiyalık eylemlerinden farklı olarak mahalli idareye başkaldırması bir dönüm noktası oluşturmuş ve bu olaydan kısa bir süre sonra etkisiz hale getirilmiştir.

A. MÜTAREKE ÖNCESİ

I. Ali Batı Adının Duyulmaya Başlanması

Ali Batı (1884-1919)² olayı ile ilgili olarak ilk ciddi ve ayrıntılı araştırma, “Mütareke Döneminde Bir Eşkiyalık Örneği: Ali Batı Olayı (6 Mayıs - 18 Ağustos 1919)” adıyla İsmet Üzen'e ait çalışma olarak görülmektedir. Üzen, bu çalışmasında Ali Batı'nın II. Meşrutiyet'in ilanından önce eşkiyalığa başladığını ifade ettikten sonra bu olayla ilgili olarak en eski arşiv belgesinin Kasım 1913 tarihini taşıdığı tespitinde bulunmuştur³. Ancak yapılan bu çalışmada Temmuz 1913 tarihli belgeye ulaşılmıştır⁴.

¹ Serap Yeşiltuna, Ali Batı olayı için, Kürtlerin başlattığı ilk isyan ifadesini de kullanılmıştır. (1934 İskan Kanunu ve Türk Basınındaki Yansımaları, İstanbul Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, 2006, s. 10.

² Ali Batı'nın doğum tarihi için bk. Altan Tan, *Turabidin'den Berriyê'ye*, İstanbul 2011², s. 107.

³ İsmet Üzen, “Mütareke Döneminde Bir Eşkiyalık Örneği: Ali Batı Olayı (6 Mayıs - 18 Ağustos 1919)”, *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, XXII/64-65-66 (Mart-Temmuz-Kasım 2006), 329-345; Heverkan Aşiret reisi olan Ali Batı'nın Güneydoğu Anadolu'da İngilizlerin teşvik ve yardımlarıyla bir Kürt devleti kurmayı amaçladığı, mütareke dönemindeki karışıklıklardan istifade ederek Cizre, Nusaybin, Savur ve Mardin çevrelerine hakim olmaya çalıştığı belirtilmektedir. Ayşe Gökçen Yücel, *Türkiye'de I. Dünya Savaşı'ndan II. Dünya Savaşı'na Kadar Yıkıcı-Bölücü Unsurlar*, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara 2008, s. 46-47; Safiye Dündar, *Kürtler ve Azınlık*

ALİ BATI OLAYI

İlk bilgilere göre Diyarbakır Vilayeti dahilinde eşkıyalık yapan Ali Batı'nın 200 kişiden oluşan adamlarıyla 28 Haziran (11 Temmuz 1913)'da Nusaybin'in Kertvin köyünde jandarma tarafından ablukaya alındığı bildirilmiştir. Bu abluka sonucunda çatışma çıkmış, 50 ölü ve 7 yaralı veren eşkıyanın gece karanlığından istifade ederek kaçtıkları bildirilmiştir. Çatışma sırasında 3 askerin şehit olduğu da ayrıca ifade edilmiştir⁵.

3 Ekim 1913 tarihinde Midyat Kaymakamı ve bölgede görev yapan jandarma kumandanı Mardin Mutasarrıflığına bir rapor sunarak hem bölgenin genel durumu hem de asayişsizliğin sebepleri üzerinde önemli bilgiler vermiştir. Bilahare bu rapor⁶ Diyarbakır Valiliği aracılığıyla hem Dahiliye Nezareti'ne hem de Sadarete iletilmiştir. Raporda özetle şu ifadelere yer verilmiştir:

Midyat, Nusaybin, Beşiri, Cizre, Savur ve civar yerleşim bölgelerinde senelerden beri asayiş bozucu olaylar süreklilik arz etmiştir. Bunun en önemli sebebi hükümetin bölgeye gereğince ehemmiyet vermemiş ve bundan istifade eden beylerin (ağaların) türemiş olmasıdır. Bunlar halkı adeta esir olarak kendi hizmetlerinde istihdam etmiş ve bir nevi hükümranlıklar kurmuşlardır. Bu ağalar asayişsizliğin devamını istemiş ve bunu sağlamak için de her yola başvurmuşlardır. Bunlar bir taraftan bölgenin coğrafi olarak sarplığından istifade ederek etraflarına eşkıya toplamışlar, diğer taraftan da kendi makamlarında oturarak (etrafta bin türlü zülüm işledikleri halde) hükümete hoş görünmeye çalışmışlardır. Haco ailesi (Ali Batı'nın mensubu bulunduğu aile) eşkıyalık dozunu arttırmış, kaygı verici bir hal almıştır. Bunlar adeta olayı kangrenli hale getirmişlerdir⁷. Raporda bu ifadelerden sonra Haco ailesi hakkında bazı bilgilere de yer verilmiştir.

Tartışmaları, İstanbul 2009, s. 119-120; M. Kemal Demirören, *Yeni Dünya Düzeni ve Kürdistan Hayali*, İstanbul 2008, s. 118-119.

⁴ Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA)'nda bulunan Dahiliye Nezareti Emniyet-i Umumiye Müdüriyeti (DH.EUM.EMN.), 38/7 künye ve 2 Muharrem 1332 tarihli dosyada bulunan 21 nr.lı ek belge; Hicri 10 Şaban 1331, Rumi 28 Haziran 1329 (11 Temmuz 1913) tarihini taşımaktadır.

⁵ BOA, DH.EUM.EMN, 38/7, Lef: 1.

⁶ BOA, DH.EUM.EMN, 38/7, Lef: 2.

⁷ BOA, DH.EUM.EMN, 38/7, Lef: 2.

II. Aidiyeti ve Etki Alanı

Haco Ailesi Midyat Kazası'na bir buçuk saat mesafede bulunan Mizizah (Doğançay) Köyü ahalisindedir. Bu ailenin eşkıyalıkla en ünlü ferdi Ali Batı, kardeşleri Serhan, Haco ile Serhan'ın oğlu Saruhan ve Ali Batı'nın diğer kardeşi Ferho'nun oğlu Hüseyin'dir. Bunların maiyetlerinde olmakla beraber başka eşkıya reisleri de vardır. Ali Batı'nın eşkıyalık bölgesi, Hebab Nahiyesi'ne bağlı olan Merbab ve Badab köyleri arasındaki dağlık ve gayet sarp olan bölgedir. Serhan'ın eşkıyalık merkezi Nusaybin'e bağlı Hebab Nahiyesi'nin Baneim köyüdür. Haco daha önceleri Nusaybin'in Harabali köyünü merkez edinmişken, Ekim 1913'te Ali Batı bölgesine yakın olan Kama-i Cedid bölgesini kullanmaya başlamıştır. Serhan'ın oğlu Saruhan ise Midyat-Nusaybin arasında yer alan ve ulaşılmazlığıyla meşhur Naval mevkiindeki mağaralarda eşkıyalık etmektedir. Bütün bunların içinde en zalimi ve nüfuzlu olanı olan Ferho'nun oğlu Hüseyin genellikle Ali Batı'nın yanında olmakla birlikte, kendi köyü Mezberci'de bulunmaktadır⁸.

Bunların tamamı işbirliği halinde çalışmaktadır. Nusaybin'in Heban, Alpan (Elfan) ve Aznar nahiyeleri ile Midyat'ın batısında bulunan Basıbrin nahiyelerine bağlı köylerin neredeyse tamamı ile Kerboran etki alanlarını oluşturmaktadır. Bazı köyleri kendi aralarında bölüşmüşlerdir. Bunlar birbirlerine düşman görünmek suretiyle yekdiğerine tabi olan köylere saldırmakta, mal ve hayvanlarını gasp etmektedirler. Bunların birbirine düşman gözükmelerinin bir sebebi de köylüleri güya diğerlerine karşı koruma süsünü vererek, kendilerine sığınmak zorunda bırakmaktır. Ortaya çıkan sorunlarını da yine kendi aralarında halletmektedirler. Ayrıca köyleri dolaşarak ciddi bir şekilde taraftarlarını çoğaltma yoluna gitmişlerdir⁹. Adı geçenlerin babaları olan Haco üzerine gönderilen tüm kuvvetlere karşı koymuş ve hiçbir şekilde hükümete teslim olmamışken, kendisini takip eden rakip aşiret reisi Cemo tarafından yakalanıp hükümete teslim edilmiştir. Ali Batı ise Cemo ve oğlunu çok feci bir şekilde öldürdükten sonra burun ve kulaklarını keserek ailesine

⁸ BOA, DH.EUM.EMN, 38/7, Lef: 2.

⁹ BOA, DH.EUM.EMN, 38/7, Lef: 3.

göndermiş ve bu hareketi ile halk üzerinde büyük bir dehşet uyandırmıştır¹⁰. Ali Batı Cemo'yu öldürerek Haco'nun intikamını almıştır.

III. Ali Batı'nın Aşiret Reisi Olması

Ali Batı'nın işlemiş olduğu bu cinayet, aile fertlerine yapılacak en ufak bir fenalığın, eninde sonunda büyük bir felakete sebebiyet vereceği inancını halk üzerinde yerleştirmiştir. Bunlar, kendilerini ihbar eden, hükümete yardımcı olan veya yerlerini bildiren köylüleri de çeşitli şekillerde cezalandırılmışlardır. Ali Batı üzerine gönderilen kuvvetlerin hareketlerinden bir netice elde edilememiş, bazı köylerde kendisine yardım edenler olmuştur. Ekim 1913'te Mizizah (Doğançay) Köyü'nde oldukları ihbarı alınmış, köy kuşatılmış ise de sadece Ali Batı ve Hüseyin Ferho'nun hizmetkârları ile bir kısım şüpheliler yakalanmış ancak Ali Batı yakalanamamıştır¹¹.

Raporda 1913 yılı sonlarına kadar yeterli derecede üzerine kuvvet gönderilip gerekli takibat tam olarak yapılmadığından bir netice alınamadığı ifade edilmiştir. Bu güne kadar bir netice alınamamasını fırsat bilen eşkiyanın amacı, kendilerine henüz tabi olmayan köylüleri de cebren kendilerine bağlayıp ilerde daha büyük bir hadise çıkarmaktır¹². Bu arada Serhan adlı eşkiya hâlâ ele geçilemeyişinden aldığı cesaretle Hıristiyan ahaliye de saldırmaya başlamıştır. Bu hareketi, ileride daha büyük eylemler yapacağını bir işareti olarak görülmüştür.

Genellikle eşkiya 30 ile 100 kişiden oluşan gruplar halinde dolaşmayı adet edinmiştir. Ancak kendilerine tabi olan köylerden topladıklarıyla birlikte sayılarının birkaç bini bulduğu görülmüştür. Bu yüzdendir ki, 1912'de Harabali Köyü'nde olduğu tespit edilen Haco üzerine Yüzbaşı Behcet Efendi kumandasında bir müfreze gönderilmiş; ancak bir netice alınamadan geri çekilmek zorunda kalınmıştır. Eşkiya, askerî birlikler karşısında sıkışınca,

¹⁰ BOA, DH.EUM.EMN, 38/7, Lef: 3, 1; Mardin ve çevresinde bulunan Dekşuri aşiretinin reisi Cemo, Heverkan aşiretinin reisi ise Haco'dur. Bu iki aşiret arasında bölgede nüfuz mücadelesi yaşanmıştır. Haco (II.) 1896 yılında Cemo tarafından öldürülmüştür. Ali Batı ise 1901 yılında Cemo'yu öldürmüştür. Daha fazla bilgi için bkz. Neziri Cibo, *Haverkan Sultanları-1*, İstanbul 2010, s. 52-57.

¹¹ BOA, DH.EUM.EMN, 38/7, Lef: 3.

¹² BOA, DH.EUM.EMN, 38/7, Lef: 4.

buradaki cari usulden istifade ederek etraftaki köylüleri “hevar”a yani imdada çağırmış, köylülerin neredeyse tamamı silahlarıyla birlikte hemen yardıma koşmuştur. Bu duruma defalarca şahit olunmuştur¹³. Özellikle Ali Batı’nın bugüne kadar işlediği cinayetleri çok iyi bilen köylüler, bilmeceburiye kendisine yardım etmiş ve dolayısıyla bu yardım adeta alışkanlık haline gelmiştir. Taraftarları giderek artmış, bunların ele geçirilebilmesi için çok daha büyük kuvvete ihtiyaç olduğu ortaya çıkmıştır. Buna karşılık Midyat’ta 50 kişilik nizamiye mevcudu ile bir o kadar çöl müfrezesinin olduğu, mevcut kuvvetlerle bu işin asla çözülemeyeceği anlaşılmıştır. Durumun aciliyetine binaen yeni tedbirlerin alınması zorunlu hale gelmiştir.

Bölgede gerek korkularından gerekse henüz tabi olmamış olan köylüleri hükümet tarafına çekmek için hemen harekete geçilmesi gerekmiştir. 4 nahiye (hangi nahiye oldukları belirtilmemiştir) halkını lütuflarda bulunarak veya gerekirse cebren kendilerinin eşkiyaya yardım etmekten menedilmeleri istenmiştir. Asiler etkisiz hale getirilirken bir kısım köylüler aileleriyle birlikte başka ve uzak memleketlere sürülmeleri, gerisinin itaat altına alınması ve bunun temini için de ciddi bir kuvvetle harekete geçilmesi tavsiyesinde bulunulmuştur¹⁴. Söz konusu gelişmeler sırasında asayişin sağlanması için bu kişilerin etkisiz hale getirilmesi gerektiği görülmüştür. Asayişin temini ve köylülerin itaatinin sağlanması, ekonomik yönden de ciddi faydalar sağlanacağı, toplanan vergi miktarı birkaç kat artacağı düşüncesine yol açmıştır. Dolayısıyla asayişin temini için harcanacak olan para kısa sürede telafi edilecektir. Bütün bunlar için kaybedilecek zaman yoktur. Olayın daha fazla yayılmaması için acilen harekete geçilmelidir. Ali Batı’nın üzerine gidilmekten çekinilse bile buradaki jandarmanın sayısı arttırılmalıdır. Bunu temin etmek için de ahaliden çok daha fazla kişinin askere kaydedilmesine izin verilmesi ve ilgili yerlere tebligatın yapılması beklenmiştir¹⁵.

Diyarbakır Valiliği’nin 4 Ekim ve 30 Temmuz tarihli yazılarında, Dahiliye Nezareti tarafından kendilerine gönderilen tebligatta Ali Batı olayı hakkındaki talep ve teşebbüslerinin akim kalmasından yakınılmış ve bu konuda

¹³ BOA, DH.EUM.EMN, 38/7, Lef: 4.

¹⁴ BOA, DH.EUM.EMN, 38/7, Lef: 5.

¹⁵ BOA, DH.EUM.EMN, 38/7, Lef: 5.

ALİ BATI OLAYI

ayrıntılı bilgilere yer verilmiştir. Haco ailesinin eskiden beri bu tür eşkıya yetiştirmekle tanındığı dile getirilmiştir. Adı geçen Ali Batı, Saruhan, Serhan, Ferho Hüseyin ve Haco hepsi bu aileye mensuptur. Bunlar ele geçirilse, tüm aile bertaraf edilse bile bu aileden geriye kalacak küçük bir kız çocuğundan yine benzer kişiler zuhur edecektir. Van'da Mir Yahya ne ifade ediyorsa Mardin ve dolayısıyla Diyarbakır için de Ali Batı ve adamları aynı şeyi sadece bir farkla ifade etmektedir. O da Mir Yahya kuvvetini 50 kişiden daha fazlasına çıkaramadığı halde Ali Batı 150-200 ve bazen daha fazla sayıya çıkarabilmektedir¹⁶.

Diyarbakır Valisi, eşkıyanın ele geçirilmesi için Van'da bulunan 11. Kolordu ile Van valiliğinden 16 Eylül 1913 tarihinde yardım istemiştir. Ancak daha önce de benzer taleplerde bulunmuş ve 11. Kolordu Kumandanlığı çeşitli bahaneler ileri sürerek yardım talebini karşılamamıştır. Bu durum da eşkıyaya belirsiz bir süre daha cinayetlerini işleme fırsat ve imkanını bahşetmiştir¹⁷. Vali şahsî terbiyesi, askerî ve diğer konulardaki bağlılığının verdiği cesaretle önemli ifadelere yer verdiğini belirtmiştir. Ona göre yetersiz jandarma mevcudu ve bunların değişik hizmet gruplarından bir araya getirilmesinin şimdiye kadar başarılı bir neticenin elde edilmesini geciktirdiği, yine de vilayeteki bütün imkanlarıyla mücadele ettiklerini 5 Ekim'de arz ettiklerini de hatırlatmıştır. Buna rağmen hâlâ jandarmanın şekil ve mahiyeti aynen eskisi gibi kalmıştır. Dolayısıyla böyle bir durumda faydalı bir iş yapma ümidi kalmamıştır. Bir defaya mahsus da olsa yapılan muhabereleler sonucunda, 22 Temmuz 1913 tarihinde Musul'dan Midyat'a 300 kişiden oluşan nizamiye müfrezesi getirilmiştir. Ancak kumandan binbaşının iktidarsızlığı önemli bir neticenin elde edilmesini engellemiş, bilahare Musul Kolordusunun talebi üzerine 150 nefer Musul'a geri gönderilmiştir. Elde kalan 150 kişilik müfrezenin ilavesiyle eşkıya bir taraftan daha dar bir bölgeye sıkıştırılırken, diğer taraftan da bölgedeki ticaretin güvenliği sağlanmaya çalışılmıştır¹⁸. Mevcut birliklerin yanında jandarmaya geçici kayıt yapılmış ve Diyarbakır'dan getirilmiş olan çöl müfrezesi ile hem Ali Batı hem de eşkıya Ömer ve adamlarının takibatına

¹⁶ BOA, DH.EUM.EMN, 38/7, Lef: 6.

¹⁷ BOA, DH.EUM.EMN, 38/7, Lef: 7.

¹⁸ BOA, DH.EUM.EMN, 38/7, Lef: 7.

devam edilmiştir. 20 gün devam eden takipten iyi bir netice elde edilememiştir¹⁹.

IV. Af ile Eşkîyalığın Önüne Geçme Gayretleri

Yukarıda geniş şekilde yer verilen Midyat Raporu ile ilgili olarak Diyarbakır Valisi tarafından 6 Ekim 1913 tarihinde Mardin Mutasarrıflığına bir yazı gönderilmiştir²⁰. Rapor incelenmiş, dikkate değer bulunmuştur. Bu arada daha önce Şırnak taraflarına kadar gelen askerler bu maksatla Mardin'e getirilmiştir. Eşkîyanın takibinde kullanılmak üzere Dahiliye Nezareti'ne ve Van'da bulunan 11. Kolordu kumandanlığına izin için telgraf çekilmiştir. Ancak Van bölgesinde meydana gelen yeni gelişmeler üzerine söz konusu birlik Şırnak'tan Van'a geri dönmüş, bu yüzden de kendilerinden istifade edilememiştir. Yeni birlik göndermek için yazışmalar devam etmiş; ancak bir neticenin alınmasının şüpheli olduğu düşüncesine hükmedilmiştir. Valilik takibin şimdilik ilkbahara ertelenmesinin mecburiyetini sözlerine eklemiştir. Ertelenme neticesinde eşkıyanın cinayetlerine devam etmesinin muhakkak olduğunu, dolayısıyla bunların daha ileri gitmemeleri için affedilmeleri konusunda yazışmaların gerçekleştiğini, affın onaylanmasına kadar ortamın uygun hale getirilmesini tavsiye etmiştir²¹.

Diyarbakır Valiliği, Midyat raporunu bir üst yazı ve ekleriyle birlikte 6-7 Ekim tarihlerinde Dahiliye Nezareti'ne göndermiştir²². 7 Ekim 1913 tarihli yazılarında, Ali Batı olayının daha fazla ertelenemeyeceği, mutlak surette sonlandırılması gerektiği vurgulanmıştır. Eşkîyayı etkisiz hale getirmek için gerekli kuvvet ve silahın sağlanamadığı, dolayısıyla bunların affedilmek suretiyle zararsız hale getirilebileceği, bu teklifin kabul edilmemesi halinde 4 tabur piyade, 2 mitralyöz ve 1 dağ topçusunun süratle sevki konusunda emir ve irade verilmesi talebinde bulunmuştur²³.

Diyarbakır Valiliği ile Dahiliye Nezareti arasında 28 Eylül-11 Ekim tarihleri arasında yapılan yazışmalar neticesinde Şem'un'un öldürülmediği ve

¹⁹ BOA, DH.EUM.EMN, 38/7, Lef: 8.

²⁰ BOA, DH.EUM.EMN, 38/7, Lef: 9.

²¹ BOA, DH.EUM.EMN, 38/7, Lef: 9.

²² BOA, DH.EUM.EMN, 38/7, Lef: 10.

²³ BOA, DH.EUM.EMN, 38/7, Lef: 10.

ALİ BATI OLAYI

bilgi karışıklığı olduğu anlaşılmıştır²⁴. Ali Batı olayı ile ilgili olarak yazılan yazılara atıf yapıldıktan sonra, katledilen Keferze Köyü Süryani Muhtarı Şem'un'un olayına değinilmiştir. Nezarete ulaşan bilgiler söz konusu muhtarın Ali Batı'nın adamı olan Saruhan tarafından öldürüldüğü şeklinde olmuştur. Nezaret de bunun mahiyetini Vilayete sorarak öğrenmeye çalışmıştır. Valilik tarafından verilen cevapta; Şem'un'un öldürüldüğüne dair kendilerine herhangi bir bilginin ulaşmadığı, konunun araştırıldıktan sonra durumu arz edecekleri ifadelerine yer verilmiştir. Aynı yazıda Ali Batı ve adamlarının senelerce takip edilmesine rağmen hâlâ bir netice alınmadığı tekrarlanmıştır. Valiliğe göre söz konusu şahıslar aman dileme temayülündedirler. Af teklifinin kabul edilip eşkıyanın sığınma talebi konusunda Nezaret tarafından 9 Ekim'de gerekli çalışmanın yapılacağına dair bilgi verildiği ifade edilmiştir. Bunun üzerine Mardin Mutasarrıfına talimat verilmiş, kısa sürede bu işin neticeleneceğinin beklentisi içinde oldukları belirtilmiştir²⁵.

Şem'un hakkında, Dahiliye Nezareti 3 Kasım'da Diyarbakır Valiliğinden bir kez daha bilgi istemiştir. Süryani Patrik Vekilliğinden nezarete bir şikayet yapılmış, durum Adliye Nezareti'ne tevdi edilmiş ve gerekli tahkikatın yapılması istenmiştir. Bu arada Ali Batı ve adamlarının affi meselesinin ne aşamada olduğu hususunda da bilgi talebinde bulunulmuştur²⁶. Yapılan tahkikat ve Mardin Mutasarrıflığından alınan bilgiye dayanılarak Dahiliye Nezareti'ne öldürülen şahsın Şem'un olmadığı bildirilmiştir. Öldürülen şahıs Midyat'a bağlı Kefnas Köyü'nde oturan Yezidi Hasan Murad'dır. Bu şahıs Ali Batı ve adamları tarafından öldürülmüştür. Diğer taraftan Hasan Murad'ın katli ile ilgili olarak da bakanlığa ayrıntılı bilgi de gönderilmiştir²⁷.

Adliye ve Mezahib Nezareti'nden Dahiliye Nezareti'ne gönderilen 15 Kasım tarihli yazıdan, Şem'un hakkında bilgi karmaşasının devam ettiği anlaşılmaktadır. Daha önce Süryani ve muhtar olduğu belirtilen Şem'un, bu belgede Yezidi ve aynı zamanda Ali Batı'nın adamlarından olduğu ifadesine yer

²⁴ BOA, DH.EUM.EMN, 38/7, Lef: 11.

²⁵ BOA, DH.EUM.EMN, 38/7, Lef: 11.

²⁶ BOA, DH.EUM.EMN, 38/7, Lef: 12.

²⁷ BOA, DH.EUM.EMN, 38/7, Lef: 13; Nezirî Cibo'nun iddialarına göre Ali Batı'nın kısa sürede bölgede etkili olmasının en önemli sebeplerinin başında Süryanilerin desteği gelmektedir. Ona destek veren ve adeta sağ kolu olan Süryani Şem'un (Hanna)'dur. Ali Batı ile beraber birçok çatışmaya katılmıştır. Daha fazla bilgi için bkz. Cibo, *a.g.e.*, s. 58-66.

verilmiştir. Ayrıca; Kefnaslı olan Şem'un'un şaki Ali Batı'nın izini kaybettirmek amacıyla Nusaybin'e bağlı Harabali Süryani köyüne giderek buradaki halkı rahatsız ettiği, Süryani Patrik Vekilliğinden konu ile ilgili olarak şikayette bulunulduğu bilgisine yer verilmiştir²⁸. Dahiliye Nezareti de; Ali Batı ve adamlarının yaptığı eşkıyalık, haklarındaki tahkikat ve akabinde çıkarılacak af ile ilgili olarak, 16 Kasım 1913 tarihinde Sadarete ayrıntılı bir şekilde arz etmiştir²⁹.

Ali Batı ve adamları hakkında çıkarılacak af yazışmalarının ilk neticesi alınmış, ilk olarak Hüseyin Ferho gelip teslim olmuştur. Bu gelişme üzerine, önemli bir sayı teşkil eden sabikalılar ile ilgili isim bilgileri ve adliyede tutulmuş olan evraklar postayla gönderilmiştir. Ali Batı ile eşkıyanın diğer ileri gelenlerinin de teslim olmalarının beklendiği bildirilmiştir³⁰. Bir gün sonra yani 5 Kasım'da Ali Batı, Haco ve Serhan'ın da Nusaybin'e gelerek pişmanlıklarını ifade ettikleri ve hükümete fiilen sığındıkları haber verilmiştir³¹.

V. Af Yerine Tecil Kararı

Ali Batı ve adamlarının teslim olmalarından sonra af edilmeleri hususundaki iradenin çıkması gecikmiştir. Bu durumdan telaşlanan Diyarbakır Valisi 30 Kasım 1913 tarihinde Sadarete yazı yazmıştır. Valiliğin talepleri doğrultusunda, 9 Ekim'de şifre telgraf ile söz konusu eşkıyanın teslim olmaları halinde affedilecekleri teminatı verildiği hatırlatılmıştır. Bunun üzerine, başta Ali Batı olmak üzere eşkıya teslim olmuştur. Daha sonra olaylara karışanların tamamının bilgisini ihtiva eden yazı 4 Kasım'da takdim edildiği halde, İrade-i Seniye'nin tebliğ edilmemiş olmasından dolayı bir tereddüdün meydana geldiği, bu durumun maslahata uygun olmadığı, gereğinin bir an evvel icrası ricasında bulunulmuştur³².

Ali Batı ve adamlarının durumu 9 Aralık tarihli Meclis-i Vükela (Bakanlar Kurulu) toplantısında görüşülmüştür. Önce söz konusu eşkıyanın isimleri okunmuş, daha sonra Dahiliye Nezareti ile Adliye Nezareti'nin konu ile ilgili tezkirelerine yer verilmiştir. Adliye Nezareti tarafından gönderilen yazıda

²⁸ BOA, DH.EUM.EMN, 38/7, Lef: 16.

²⁹ BOA, DH.EUM.EMN, 38/7, Lef: 17.

³⁰ BOA, DH.EUM.EMN, 38/7, Lef: 14.

³¹ BOA, DH.EUM.EMN, 38/7, Lef: 15.

³² BOA, DH.EUM.EMN, 38/7, Lef: 18.

ALİ BATI OLAYI

söz konusu şahısların işlemiş olduğu fiillerinden dolayı affedilmelerinin uygun olmayacağı ifade edilmiştir. Adliye Nezareti'nin görüşü dikkate alınarak af çıkarma yerine haklarındaki takibatın tecili fikri kabul görmüştür³³. Böylece Diyarbakır Valiliğinin ısrarla talep ettiği af kararı yerine takibatın ertelenmesi yoluna gidilmiştir. 14 Ocak 1914 tarihinde Meclis-i Vükelâ, Ali Batı olayını bir kez daha gündemine almış, söz konusu şahıslar hakkında adlî makamlarca yürütülen takibatın ertelenmesi ve bu kararın Adliye ile Dahiliye nezaretlerine bildirilmesi kararı alınmıştır³⁴.

Eşkîyanın affı için sarf edilen çaba ve nihayetinde çıkarılan takibin tecili kararı pek de uzun ömürlü olmamıştır. Çünkü Ali Batı ve adamları 5 Kasım'da Nusaybin'e gidip teslim olmuşken, 9 Aralık'ta takibatın ertelenmesi kararlaştırılmıştı. Aradan birkaç ay geçtikten sonra bölgede görev yapan bazı muhtarların Ali Batı ve adamları hakkında şikayette buldukları görülmüştür. Ordu Komutanlığından Dahiliye Nezareti'ne gönderilen 25 Mayıs 1914 tarihli yazıda bir kısım muhtarın müşterek olarak eşkıya hakkında şikayeti ihtiva eden dilekçelerinden söz edilmiştir³⁵. İki gün sonra yani 27 Mayıs'ta Dahiliye Nezaretinden Diyarbakır Valiliği'ne bir yazı yazılarak söz konusu şikayete değinilmiş, şikayet sahiplerinin başvurularından bir neticenin alınamamasından da rahatsız oldukları ifadelerine yer verilmiştir. Bu arada Ali Batı ve yandaşlarının 500'ü aşkın adamlarıyla cinayet ve gasp suçu işledikleri bilgisine yer verilmiştir³⁶. Bundan aylar önce, diğer bir ifadeyle Meclis-i Vükela kararının üzerinden daha iki ay geçmemişken, eşkıyalığa devam eden şahısların kapsam dışı tutulması gündeme gelmiştir³⁷.

VI. Tecilin Kaldırılması ve Yeniden Takibat

Ali Batı ve adamlarının kendilerine tanınan fırsatı tepmeleri ve yeniden eski zararlı faaliyetlerine dönmeleri tecil kararının kaldırılması neticesini doğurmuştur. Resmî merciler arasında yapılan yazışmalarla birlikte takip de başlamış ve 18 Eylül 1914 tarihinde Haco, Hüseyin Ferho, Serhan ve Çelebi adlı eşkıya yakalanmıştır. Ancak Hasan, Saruhan ve Ali Batı ise henüz

³³ BOA, Meclis-i Vükela Mazbataları (MV.), 183/15.

³⁴ BOA, MV, 184/36.

³⁵ BOA, Dahiliye Nezareti Emniyet-i Umumiye (DH. EUM.) 2. ŞB., 1/51. Lef: 1

³⁶ BOA, DH.EUM.2. ŞB, 1/51. Lef: 2.

³⁷ BOA, DH.EUM.2. ŞB, 2/4.

yakalanmamış, takibata devam edilmiştir³⁸. Valilik bir gün sonra (19 Eylül) Ali Batı ile çatışmaya girildiği ve yakalandığı haberini iletmiştir³⁹.

Suç işleyip takibata uğrayan, Ali Batı ve birkaç adamından ibaret kalmamıştır. 23 Eylül'de haklarında yeniden takip emri çıkarılacak olanların isimleri ve haklarındaki bilgiler ilgili makamlara iletilmiştir. Bu bilgi Dahiliye Nezareti'nin 2 Şubat 1914 tarihli emri ve haklarındaki tutuklama emri tecil edildikten sonra yeniden eşkıyalığa başlayan kimseler hakkındaki bilgi talebi üzerine gönderilmiştir⁴⁰. Valilik tarafından verilen cevapta; haklarında adli tecil kararı alınanların yüzlerce kişi olduğu vurgusu yapıldıktan sonra; Ali Batı, Haco, Hasan Ferho ve Serhan'ın eşkıyanın reisleri oldukları ve bunların da hâli hazırda tutuklu oldukları ifadelerine yer verilmiştir. Söz konusu şahısların tecil olayından sonra nisbeten daha az olaya karıştıkları, bilhassa seferberlik emrine karşı lakayt kaldıkları belirtilmiştir. Ali Batı ve adamlarının yakalanmasından sonra söz konusu şahıslar hakkındaki takibatın tecili kararının acilen kaldırılması ve yeniden hukuki işlemlerin başlatılması gereğine vurgu yapılmıştır. Bu arada belgelerde adı geçip de daha sonra herhangi bir olaya karışmayanlar hakkında ise takibata gerek görülmemiştir⁴¹.

Tutuklanan şahıslara isnat edilen suçlara bakıldığında; işledikleri cinayet ve cürümlerin yanında hükümet içinde hükümet olmaya kalkıştıkları, halktan vergi topladıkları, bölgedeki halkı kendi hakimiyetlerini tanımaya zorladıkları ve bütün bunların hükümeti imha etmeye yönelik olduğu şeklinde görülmüştür. Dolayısıyla kolordu ile yapılacak görüşmelerden sonra zanlıların Divan-ı Harb'e teslim edilecekleri, adliye müfettişinin Midyat'a gönderileceği haber verilmiştir. Diyarbakır Valiliği, söz konusu şahısların senelerden beri işledikleri cürümlerle hükümetin şeref ve haysiyetini ihlal ettiklerini belirterek, nezaretlerde ve sadarete cürümlerle ilgi mevcut bilgilerin Adliye Nezareti'ne gönderilip adliye müfettişine yardımcı olunması gereğine vurgu yapılmıştır. Son olarak Haco ailesi hakkında:

“... Haco ailesinin büyüğünden küçüğüne kadar izale-i vücudu selameti memleket namına elzem bulunduğundan sigar ve sıbyanı hakkında nefiy ve

³⁸ BOA, DH.EUM.2. ŞB, 1/51. Lef: 3.

³⁹ BOA, DH.EUM.2. ŞB, 1/51. Lef: 4.

⁴⁰ BOA, DH.EUM.2. ŞB, 2/4-1.

⁴¹ BOA, DH.EUM.2. ŞB, 2/4-1.

tagribi tazammun etmek şartıyla büyüklerinin imhayı şahıslarının..." demek suretiyle büyüklerin en ağır şekilde cezalandırılması ve ailenin geri kalanlarının sürgün edilmesi için 11. Kolorduya tebligat yapılması ricasında bulunulmuştur⁴².

Dahiliye Nezareti 26 Eylül'de söz konusu şahıslarla ilgili bir tezkere hazırlayarak Sadaret'e göndermiştir. Ali Batı ve adamları hakkında yeniden başlatılan adli takip sonucu yakalandıkları, Divan-ı Harb'e verildikleri, geriye kalan ve herhangi bir olaya karışmayanlar hakkındaki tecil kararının kaldırılmasına gerek olmadığı bildirilmiştir⁴³. Sadaret'ten 8 Ekim'de Dahiliye Nezareti'ne gönderilen yazıda, kayıtlarda geçen Ali Batı ile adamlarının dışında bilgi olmadığından hareketle, tecil olayından sonra kimlerin olay çıkardığı hakkında fikir yürütebilmek amacıyla, geriye kalan ve olaylara karışanların bilgileri istenmiştir⁴⁴. Dahiliye Nezareti, 10 Ekim'de Ali Batı ile adamları dışında olaylara karışanların olup olmadığı hakkında da bilgi istemiştir⁴⁵.

19 Şubat 1914 tarihinde tutuklanan ve en son Elazığ Hapishanesi'ne konulan Ali Batı ve adamları hapishaneden kaçırılmışlardır⁴⁶. Ancak hangi tarihte ve ne şekilde kaçırıldıkları bilinmemektedir. Sadaret, Dahiliye Nezareti ve Diyarbakır Valiliği arasında yapılan yazışmalardan kaçırılma olayının 10-18 Ekim tarihleri arasında olduğu söylenebilir⁴⁷. Çünkü 10 Ekim'de Dahiliye Nezareti Diyarbakır Valiliğinden, tutuklananlar dışında yeniden eşkıyalığa başlayanlar hakkında bilgi istemişken⁴⁸, Diyarbakır Vali Vekilligince Dahiliye Nezareti'ne 18 Ekim'de Ali Batı ve bazı adamlarının takibinin devam ettiği bildirilmiştir⁴⁹. Yazıda; Haco, Hasan Ferho, Serhan ve Çelebi'nin yakalandığı; Hasan, Saruhan ve Ali Batı'nın takiplerinin devam ettiği, ayrıca Cizre Kaymakamlığına da takibe destek hususunda emir verildiği belirtilmiştir.

Diyarbakır Valiliği, Dahiliye Nezareti'ne 19 Ekim'de bir yazı göndererek daha önce haklarında takip kararı tecil edilenlerin tamamı hakkında yeniden adli takibin başlatılması talebinde bulunmuştur. Sebep olarak da; bunların hiçbir

⁴² BOA, DH.EUM.2. ŞB, 2/4-1.

⁴³ BOA, DH.EUM.2. ŞB, 2/4-2.

⁴⁴ BOA, DH.EUM.2. ŞB, 2/4-1.

⁴⁵ BOA, Dahiliye Nezareti Evrakı (DH. ŞFR.), 45/235; BOA, DH.EUM.2. ŞB.

⁴⁶ Üzen, a.g.m., s. 335.

⁴⁷ BOA, DH.ŞFR, 45/235; BOA, DH.EUM.2. ŞB; BOA, DH.ŞFR, 441/28.

⁴⁸ BOA, DH.ŞFR, 45/235; BOA, DH.EUM.2. ŞB.

⁴⁹ BOA, DH.ŞFR, 441/28.

zaman kötü alışkanlıklarını terk etmemeleri ve düzeni bozmaya devam etmeleri gösterilmiştir. Takibin başarılı olabilmesi, kısa sürede netice alınması için seyyar olarak görev yapan jandarma taburunun bölgede daimi surette tutulması talep edilmiştir. Valilik, tecil kararının tamamen kaldırılmasının ardından hukuki sürecin hemen tüm eşkıya için yürürlüğe sokulması şeklinde anlaşılmasa, bu konudaki kararın mahalli makamlara bırakılmasının doğru olacağı, tutuklu bulunan Ali Batı ve adamlarının memleketin selameti için idam edilmeleri gerektiği, Divan-ı Harb'e verilmeleri ve konunun 3. Ordu Komutanlığına tebliğinin gerektiğini arz etmiştir⁵⁰. Valilik, Diyarbakır'da bir Divan-ı Harb-ı Örfi'nin teşkil edilmesini ve başkanlığına da Vilayet Jandarma Alay Komutanının atanmasını da talep etmiştir⁵¹.

Daha çok Diyarbakır Valiliği ve Dahiliye Nezareti arasında cereyan eden yazışmalarda dile getirilen adli takibin yeniden başlatılması kararının Meclis-i Vükelâ'ca görüşülmesi ve karara bağlanması gecikmeli olmuştur. Bu konuda 21 Ekim'de bir tezkire hazırlanmış ve 8 Kasım'da görüşülerek karara bağlanmıştır. Meclis-i Vükelâ; Ali Batı, Haco, Hasan Ferho, Serhan ve adamları hakkında daha önce alınmış olan hukukî takibin ertelenmesi kararını kaldırarak yeniden yargılanmalarının yolunu açmıştır⁵². Karar 9 Kasım 1914 tarihinde Sadaret tarafından Dahiliye Nezareti'ne, 10 Kasım'da da Dahiliye Nezareti tarafından Diyarbakır Valiliği'ne bildirilmiştir⁵³. Böylece tutuklu bulunan Ali Batı ve adamlarını yargılama önündeki engel ortadan kalkmıştır.

Son gelişmelerden sonra bölgede cereyan eden tüm olayların elebaşlarının (şu an tutuklu bulunan) Ali Batı, Haco, Hüseyin Ferho ve Serhan oldukları şeklindeki mülkî idare inancının pekiştiği görülmüştür. Bu dört şahıs eskisine nazaran daha az suç işlemekle beraber seferberliğe karşı lakayt kaldıkları ve halkı bu konuda etkiledikleri bildirilmiştir. Eşkıya ile ilgili evrakların Divan-ı Harb'e teslim edileceği belirtilerek, büyükten küçüğe Haco ailesine mensup tüm fertlerin cezalandırılması talep edilmiştir⁵⁴.

⁵⁰ BOA, DH.ŞFR, 445/16; BOA, DH.EUM.2. ŞB, 2/50, Lef: 5.

⁵¹ BOA, DH.EUM.2. ŞB, 2/50, Lef: 4.

⁵² BOA, MV, 194/22.

⁵³ BOA, DH.EUM.2. ŞB, 2/65.

⁵⁴ BOA, DH.ŞFR, 441/100.

VII. Divan-ı Harb'de Yargılanmaları ve Sürecin Uzaması

Ali Batı ve bazı adamlarının yakalanmasından sonra nerede yargılanmaları gerektiği hususunda bir dizi yazışmalar olmuştur. Dahiliye Nezareti tarafından Diyarbakır'a gönderilen şifreli yazıda, yapılacak tahkikatın kolaylaştırılması ve bölgeye yakınlıkları itibarıyla Bitlis veya Elazığ'da yargılanmaları gündeme gelmiştir. Bu konuda çalışma yapmak üzere Elazığ Kolordu Komutanlığına tebligatta bulunulmuştur⁵⁵. 27 Ekim 1914 tarihli Dahiliye Nezareti yazısında ise; Diyarbakır'da Divan-ı Harb heyetinin bulunmadığı, burada yeni bir mahkemenin tesisine gerek olmadığı, yakınlığı itibarıyla Elazığ'daki Divan-ı Harb'de yargılanmalarının daha uygun olacağı, durumun Elazığ Kolordu Komutanlığına bildirildiği belirtilmiştir⁵⁶.

Ali Batı ve adamlarının yakalanmasının Diyarbakır Valiliğinde hemen bir rahatlama meydana getirmedeği anlaşılmaktadır. Valilik söz konusu şahısların bir an evvel ağır ve caydırıcı bir cezaya çarptırılmaları beklentisi içinde olmuştur. Aradan birkaç ay geçtikten sonra henüz mahkemenin neticelenmemesi üzerine tekrar yazışmalar başlamıştır. Diyarbakır Valisi Hamid Bey, 17 Mart 1915 tarihinde Dahiliye Nezareti'ne şifreli telgraf göndermiştir. Dehşet ve cinayetleriyle meşhur eşkıya reislerinden Ali Batı ve adamlarının 6 ay evvel yakalandıklarını hatırlatmıştır. Elazığ Divan-ı Harbi'ne sevk edilip yargılandıkları halde hâlâ bir kararın çıkmadığını, bu durumun Midyat'ta esaslı bir sükunetin sağlanmasını engellediğini, hükümet işlerinin gecikmesine sebep olduğunu belirttikten sonra, cezanın bir an evvel verilmesini vilayetin asayişini namına talep etmiştir⁵⁷.

Diyarbakır Valiliğinin bu girişiminden sonra Dahiliye Nezareti de 18 Mart'ta Harbiye Nezareti'ne yazarak, bir an evvel hüküm verilmesi ve cezanın tatbik edilmesi, bu konuda ilgili mercilere tebligatta bulunulmasını istemiştir⁵⁸. Dahiliye Nezareti, hemen arkasından ikinci bir yazıyı bir önceki yazıya ek olarak Harbiye Nezareti'ne göndermiştir. Söz konusu şahısların eskiden beri 1.000'e yakın adamıyla Mardin'in Midyat ve Nusaybin kazalarının asayişini ihlal ve tehdit ettiklerini, hükümet işlerini engellediklerini belirterek, Ali Batı ve

⁵⁵ BOA, DH.ŞFR, 46/85.

⁵⁶ BOA, DH.EUM.2. ŞB, 2/41.

⁵⁷ BOA, DH.EUM.2. ŞB, 6/50, Lef: 1.

⁵⁸ BOA, DH.EUM.2. ŞB, 6/50, Lef: 2.

adamlarının idam edilmek suretiyle “... *Daima şımarıklık göstermek istidadını haiz bulunan muhiti mezkurede daha esaslı bir sükûn ve asayiş temin ve tesisi mümkün olduğundan...*” adı geçenler hakkında cezaî hükmün hızlandırılması istenmiştir. İnfazın Midyat ve Nusaybin kasabalarında gerçekleştirilmesinin Diyarbakır Valiliği tarafından talep edildiği de ilave edilmiştir⁵⁹.

Harbiye Nezareti tarafından Dahiliye Nezareti'ne 28 Mart 1915 tarihinde cevap yazılmıştır. Olayla ilgili olarak Midyat Adliyesi tarafından gerekli iddianamenin hazırlanmadığı, bu yüzden Elazığ'daki heyetin sıkıntıya düştüğü, karar verilebilmesi için Diyarbakır'daki tahkik heyetine yazı yollandığı, ancak gerekli belgelerin henüz gelmediği, eksik evraktan dolayı Elazığ Divan-ı Harb-i Örfi'nin karar veremediği 11. Kolordu Komutanlığından alınan bilgilere dayanılarak ifade edilmiştir⁶⁰. Dahiliye Nezareti de 10 Nisan 1915 tarihinde Diyarbakır Valiliğine durumu bildirerek gecikmenin eksik evraktan kaynaklandığını haber vermiştir⁶¹. Harbiye Nezareti konu ile ilgili olarak 5 Mayıs 1915 tarihinde bir yazı daha göndermiştir. Daha önce olduğu gibi eksik evrak ve iddianamenin yetersizliğinden dolayı evrakların Diyarbakır Vilayetine iade edildiği, kendilerine henüz dönüş olmadığı, mahkemenin hızlandırılabilmesi için gerekli belgelerin biran evvel Elazığ'daki mahkemeye ulaştırılması istenmiştir⁶².

Ali Batı hakkında süratle hüküm verilmesi ve idam kararının tatbik edilmesini ısrarla isteyen Diyarbakır Valiliği tarafından 17 Mayıs 1915 tarihinde mühim ve acil notuyla bir kez daha şifreli telgraf gönderilmiştir. Midyat ve çevresinin en tehlikeli ve meşhur eşkıya reisi olan Ali Batı ve adamları hakkında hüküm verilmesi, cezanın kısa sürede tatbik edilmesi istenmiştir⁶³.

B. MÜTAREKE SONRASI

Birinci Dünya Savaşı'nın tüm hızıyla devam ettiği 1915-18 tarihleri arasında Ali Batı olayının ne şekilde cereyan ettiği bilinmemektedir. Mayıs

⁵⁹ BOA, DH.EUM.2. ŞB, 6/50, Lef:3, 5; BOA, DH.ŞFR, 467/38.

⁶⁰ BOA, DH.EUM.2. ŞB, 6/50, Lef: 4.

⁶¹ BOA, DH.EUM.2. ŞB, 6/50, Lef: 6.

⁶² BOA, DH.EUM.2. ŞB, 6/50, Lef: 7.

⁶³ BOA, DH.ŞFR, 465/71.

ALİ BATI OLAYI

1915 tarihinden 1918 Haziran'ına kadar bir kesinti söz konusudur. Bu dönemle ilgi bilgi 3 Haziran⁶⁴ ve 1 Aralık 1918⁶⁵ tarihlerinde kaleme alınmış iki şifreli telgraftan ibarettir. Bu vesikalarda Ali Batı'nın Elazığ Hapishanesi'nden firar ettiği, Cizre bölgesinde yaşayan Alikan aşiretine saldırarak 80 kişiyi katlettiği belirtilmiştir.

Aralık 1918 ile Mayıs 1919 tarihleri arasında da Ali Batı'nın herhangi bir eylemde bulunup bulunmadığı bilinmemektedir⁶⁶. Ancak eylemlerini devam ettiren Ali Batı'nın etkisiz hale getirilmesi ve yakalanması girişimlerinin devam etmekle birlikte bir netice alınmadığı da anlaşılmıştır. Dahiliye Nezareti'nin 10 Mayıs 1919 tarihli yazıları ile Diyarbakır Valiliğinden takibatın seyri hakkında bilgi istenmiştir⁶⁷.

I. Ali Batı'nın Başına Ödül Konması ve Nusaybin Baskını

Kesin başlangıç tarihi bilinmemekle birlikte, Ali Batı uzun süre Osmanlı Devleti'ni meşgul etmiş, yakalandığı halde hapisten kaçırılmış, hakkında bir çeşit af çıkarılarak davası ertelenmiş ama bütün bunlara rağmen o günkü tabirle bir türlü “derdest” edilememiştir. Ali Batı'nın etkisiz hale getirilmesi ve tutuklanması için değişik yöntemlere başvurulmuştur. Bu yöntemlerden bir tanesi de, tutuklanmasına yardımcı olacıklara veya tutuklatalara ödül verilmesidir. Ödül konma fikri Mayıs 1919 tarihinde ve Diyarbakır Vali Vekili Mustafa Nadir Beyin teklifi ile gündeme gelmiştir⁶⁸. Mustafa Nadir Bey; “*Şaki Ali Batı'nın Mardin dahilindeki harekât ve teşebbüsât icrası endişe-bahş bir*

⁶⁴ BOA, DH.ŞFR, 586/45.

⁶⁵ BOA, DH.ŞFR, 591/16.

⁶⁶ Ali Batı'nın özellikle Haziran 1919 tarihinden itibaren farklı bir söylemle ortaya çıktığı ve hareketine meşruiyet kazandırmaya çalıştığı iddia edilmektedir. “*Hükümet zayıf düştüğünden Padişah bu bölgenin muhafazasını bana emanet etti. Yakında Mardin'de oturarak buraları muhafaza edeceğim*” diyen Ali Batı'nın aşiretleri yanına çekip özerkliğini ilan etmeyi amaçladığı nakledilmiştir. Bu konuda daha geniş bilgi için bkz. Meryem Çakır, *Türkiye Büyük Millet Meclisinin Tutanaklarında İç İsyenlar*, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırma Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2005, s. 1-2. Ayrıca bkz. Aybek Keskin, *Türkiye'de Terör Sorunu ve Sosyal Politika Stratejileri*, Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Sakarya 2007, s. 102.

⁶⁷ BOA, DH.ŞFR, 99/119.

⁶⁸ BOA, DH.ŞFR, 99/342; BOA, DH.ŞFR, 630/90; BOA, Dahiliye Nezareti Asayiş Kalemi (DH.EUM.AYŞ.), 14/27, Lef: 1, 3, 4, 6.

şekil aldığından...” söz etmiştir. Adı geçenin ölü veya diri ele geçirilmesi için kolordunun takibatta olduğu, ahaliyi desteğe teşvik için 100 lira nakdi ödülün ordu komutanlığından teklif edildiği, bu ödülün Ali Batı'nın yakalanmasını kolaylaştıracağı 17 Mayıs'ta Dahiliye Nezareti'ne yazılmıştır⁶⁹.

Mayıs 1919 tarihinden itibaren olayın üzerine eskiye oranla çok daha ciddi bir şekilde gidildiği görülmüştür. Nitekim birkaç ay sonra da netice alınmıştır. Diğer taraftan Ali Batı da eskiye oranla bölgedeki ağırlığını ciddi bir şekilde arttırmıştır. 6 Mayıs 1919 tarihinde Dahiliye Nezareti'ne şifreli telgraf gönderen Diyarbakır Vali Vekili Mustafa Nadir Bey yeni gelişmeleri aktarmıştır. Son zamanlarda alınan sıkı tedbirlerle bölge halkı üzerindeki olumsuz etkisi azaltılmıştır. Buna karşı Ali Batı komşu kabilelerin reisleriyle ittifak kurup civar köylere saldırılar gerçekleştirmiştir. Çatışmalarda yaralananlar olurken sıkı takibe devam edilmiştir⁷⁰. Ali Batı 14 Mayıs'ta 300 kadar silahlı adamıyla Nusaybin'e gelerek 3 tutukluyu zorla tahliye ettirmiştir⁷¹. Aynı gün olay Dahiliye Nezareti tarafından Sadaret'e arz edilmiştir⁷². Diyarbakır Vali Vekili Mustafa Nadir Bey bir gün sonra Dahiliye Nezareti'ne çektiği şifreli telgrafta olayın ayrıntılarına yer vermiştir. Nusaybin Kaymakamı ve diğer idareciler Ali Batı tarafından tahkir edilmiştir. Ele geçirilmesi için gönderilen müfreze komutanının gecikmesinden dolayı bir netice alınmamıştır. Vali Vekili; 5. Fırka komutanının kendisinden bir şey istendiğinde her seferinde meclis idare kararının alınmasını istediğini, kendisi ile görüşmek isteyince hastalığını bahane ederek görüşmeyi reddettiğini, “*gündüzleri akşama kadar çalışıyorum gece katiyen işe bakmam*” dediğini belirterek rahatsızlığını dile getirmiştir⁷³. Bu gelişmelerden sonra Dahiliye Nazırı Ali Kemal Bey, Diyarbakır Valiliğinden Mardin Mutasarrıfı hakkında görüş istemiştir⁷⁴. Mustafa Nadir Bey; Mardin'e yeni gelmiş bulunan mutasarrıfı önceden tanımadığını, sadece son olayda işi tehir etmesi ve lakaytlığı dolayısıyla kumandan tarafından şikayete konu olduğunu, bunun dışında bir bilgisi

⁶⁹ BOA, DH.EUM.AYŞ, 14/27, Lef: 1; BOA, DH.ŞFR, 630/90.

⁷⁰ BOA, DH.EUM.AYŞ, 9/6, Lef: 1.

⁷¹ BOA, DH.EUM.AYŞ, 9/6, Lef: 2.

⁷² BOA, DH.EUM.AYŞ, 9/6, Lef: 3.

⁷³ BOA, DH.EUM.AYŞ, 9/6, Lef: 4.

⁷⁴ BOA, DH.EUM.AYŞ, 9/6, Lef: 5.

ALİ BATI OLAYI

olmadığını, ayrıca Mardin'in çok hassas bir konumda olduğunu bildirmiştir⁷⁵. Mustafa Nadir Bey, 22 Mayıs 1919 tarihinde Dahiliye Nezareti'ne gönderdiği yazıda özellikle güvenlik kuvvetleri ve bunların komutanı hakkındaki şikayetlerini bir kez daha dile getirmiştir. Olayın ehemmiyetine değindikten sonra bir an evvel tedbir alınması gerektiğini, şimdiye kadar yapılanların yetersiz olduğunu, komutanın kendisini dinlemediğini, daha önce defalarca arz ettiği taleplerinin karşılanmaması durumunda mesuliyet kabul etmeyeceğini açık bir şekilde ifade etmiştir⁷⁶.

Dahiliye Nezareti, 26 Mayıs'ta Diyarbakır Valiliğine yazı göndererek, Ali Batı'nın yakalanmasını temin edenlerin mükâfatlandırılmasının tabii olmakla birlikte, askerî güçlerle bertaraf edilmesi yolunun devamını emretmiştir⁷⁷. Üç gün sonra aynı Nezaret tarafından Ali Batı'nın firarında ihmali görülen alay komutanı hakkında soruşturma açılması ve olayın bertaraf edilmesi için askerî kuvvetlerden azami ölçüde istifadenin sağlanması için Harbiye Nezareti'ne gerekli tebligatın yapıldığı bildirilmiştir. Vilayet kanunu gereğince, acil durumlarda vilayetin talebi doğrultusunda asker sevk edilmesi gerektiği hatırlatılmıştır. Ayrıca, konuyla ilgili olarak gerekli mercilere talimat verildiği ifadesi de eklenmiştir⁷⁸.

Ali Batı'nın yakalanamamasında tedbirsizliği olduğu anlaşılan alay komutanı cezalandırılmak üzere Diyarbakır'a getirilmiştir. Bu gelişme Diyarbakır Valiliğine bildirilmiş, bölgenin hassasiyeti hatırlatılarak asayişin temini konusunda jandarma ile işbirliği yapılması tavsiye edilmiştir⁷⁹.

Diyarbakır Valiliğinin teklifi ile Ali Batı'nın yakalanmasında yardımcı dokunanlara 100 lira ödül verilmesi teklifi Dahiliye Nezareti tarafından kabul görmüştür. Nezaret, idareye yardımcı olacakların mükâfatlandırılmasının mümkün olduğunu bildirmiştir. Diyarbakır Vali Vekili Mustafa Nadir Bey, 22 Mayıs 1919 tarihinde Dahiliye Nezareti'ne güvenlik güçlerinin içinde bulunduğu durumdan şikayetçi olduğunu bildirmiştir. Daha ilk çatışmada

⁷⁵ BOA, DH.EUM.AYŞ, 9/6, Lef: 6.

⁷⁶ BOA, DH.ŞFR, 631/71.

⁷⁷ BOA, DH.ŞFR, 99/342.

⁷⁸ BOA, DH.ŞFR, 99/380.

⁷⁹ BOA, DH.ŞFR, 100/171.

başarısızlıkla karşı karşıya kalan güvenlik güçlerinin hemen sindiğini, bu durumun başarıyı elde etmeyi olumsuz etkilediğini belirtmiştir. Bazı komutan ve zabıtların mülki idarenin emirlerine uygun hareket etmediklerini, bu durumun kendisinde ümitsizliğe yol açtığını, mevcut askerlerle başarının elde edilemeyeceğine inandığını, dolayısıyla hangi tedbire başvurulursa vurulsun bir fayda sağlanamayacağını ifade etmek mecburiyetinde kaldığını arz etmiştir⁸⁰.

25 Mayıs 1919 tarihli Diyarbakır Valiliğinin yazısında, yukarıda temas ettiğimiz Nusaybin baskını ile ilgili olarak ilave bilgiler Dahiliye Nezaretine bildirilmiştir. Alay komutanının başarısızlığı hatırlatıldıktan sonra, Nusaybin'de cereyan eden olayın ayrıntıları verilmiştir. Ali Batı şehre girdikten sonra halktan ve tüccardan hediye istemiş, çarşı pazardan eşya gasp etmiştir. Bu gelişme üzerine Nusaybin Kaymakamı, Alay Komutanından Ali Batı'ya mani olunması talebinde bulunduğu halde, komutan olaylara müdahale etmemiştir. Mardin'den takviye kuvvet geldikten sonra Ali Batı telaşa düşmüş, aleyhinde bir hareketin olması halinde şehri ateşe vereceği tehdidinde bulunmuştur. Ali Batı ayağına kadar giden kaymakam ve alay komutanını öldürmek için silahına sarılmış, ev sahibinin ricasıyla vazgeçmiştir. Ali Batı alınan bütün tedbirlere rağmen kışlanın önüne kadar gidip top ve iki mitralyözün bulunduğu alana 400 metre kadar yaklaşmıştır. Ancak, ateş etmesi emredildiği halde komutan ateş emri vermemiştir. Daha sonra söz konusu kişiler dağlara doğru kaçmışlardır. Bu ifadelerden sonra daha önce 100 lira olarak teklif edilen ihbar-yardım mükâfatının 200 liraya çıkarılması ricasında bulunulmuştur⁸¹.

27 Mayıs 1919'da Dahiliye Nezaretine yazan Vali Vekili Mustafa Nadir, Ali Batı'yı takip etmeye devam ettiklerini, mükâfat için talep edilen 200 liranın harcanması emrinin bir an evvel Maliye Nezareti'ne bildirilmesini istemiştir⁸². Dahiliye Nezareti paranın temin edileceğini, askerî kuvvetlerle olayın çözümlenmesine itina gösterilmesi gerektiğini tebliğ etmiştir⁸³. Nezaret lüzumlu görüşmelerin yapılmasından sonra 200 liranın telgraf havalesiyle gönderilmesini sağlamaya çalışmış⁸⁴, Jandarma Genel Komutanlığı nezdinde de

⁸⁰ BOA, DH.EUM.AYŞ, 14/27, Lef: 2.

⁸¹ BOA, DH.EUM.AYŞ, 14/27, Lef: 3.

⁸² BOA, DH.EUM.AYŞ, 14/27, Lef: 4.

⁸³ BOA, DH.EUM.AYŞ, 14/27, Lef: 5.

⁸⁴ BOA, DH.EUM.AYŞ, 14/27, Lef: 6.

ALİ BATI OLAYI

gerekli girişimlerde bulunularak bölgedeki asayiş durumunun iyileştirilmesini istenmiştir⁸⁵. Nusaybin baskını ile ilgili olarak Dahiliye Nezareti tarafından Harbiye Nezareti'ne ayrıntılı bilgi aktarılmıştır⁸⁶.

Bölgede bulunan askerî kuvvetlerle ilgili şikayetlerden sonra Nusaybin Alay Komutanı cezalandırılmak üzere Diyarbakır'a getirilmiştir. Bir taraftan ihmali görülen komutanın cezalandırılması yoluna gidilirken diğer taraftan savaş halinin devam ettiği göz önünde bulundurularak orduya fazla yüklenilmemesi istenmiştir. Askerî kesim, Ali Batı'nın takibinin devam ettiği, asayişin temini için 13. Kolordunun elinden geleni yaptığını ifade etmiştir. Bölgede çok sayıda olayın meydana geldiği, jandarmanın başa çıkabileceği ufak tefek olaylarda bölgedeki hassasiyet de dikkate alınarak ordudan yardım istenilmemesi gerektiğini, ordunun iç olaylarda kullanılmasının İtilaf devletleri nezdinde olumsuz bir görünüme yol açacağı, mahalli hükümetin de bunları dikkate alarak hareket etmesi gerektiği ifade edilmiştir⁸⁷. Bu cevap üzerine Dahiliye Nezareti, Diyarbakır Valiliğine bir yazı yazarak jandarma ile etkisiz hale getirilebilecek durumlarda ordudan takviye taleplerinde bulunulmamasını istemiştir⁸⁸.

29 Haziran 1919 tarihinde Ali Batı ciddi bir şekilde sıkıştırılmıştır. Ali Batı Basibrin köyüne sığınmış, Telamar (Tılınar) köyünde Salihan ve Domanan aşiretleri kendisine katılmayı reddetmiş ve köylerinden çıkmalarını istemişlerdir. Devlete sığınan köylüler de Kur'an-ı Kerim üzerine el basarak Ali Batı'ya daima düşman olacaklarına dair yemin etmişlerdir. Bu gelişme Ali Batı'nın hareket alanını iyice daraltmış, uzun bir süre eylem yapamayacak hale getirmiştir⁸⁹. Harbiye Nazırı Ferit Paşa 3 Temmuz'da Ali Batı'nın önemli ölçüde etkisiz hale getirildiğini Dahiliye Nezareti'ne bildirmiştir. Ayrıca Ali Batı olayına şimdilik son verildiğini de ilave etmiştir⁹⁰.

⁸⁵ BOA, DH.EUM.AYŞ, 14/27, Lef: 7.

⁸⁶ BOA, DH.EUM.AYŞ, 14/27, Lef: 8.

⁸⁷ BOA, DH.EUM.AYŞ, 14/27, Lef: 9.

⁸⁸ BOA, DH.EUM.AYŞ, 14/27, Lef: 10.

⁸⁹ BOA, DH.EUM.AYŞ, 14/27, Lef: 11.

⁹⁰ BOA, DH.EUM.AYŞ, 14/27, Lef: 12.

II. Tahliye Planları ve 1.000 Lira Rüşvet Hadisesi

Ali Batı olayı ile ilgili vesikalarda dikkat çeken hususlardan bir tanesi de tutuklu bulunanların 1.000 Lira rüşvet karşılığında tahliye edilecekleriyle ilgili bazı iddiaların dolaşması olmuştur. Ali Batı tutuklu bulunduğu Elazığ'dan firar ederken bir kısım yakınları burada tutuklu kalmaya devam etmiştir. İddialara göre Ali Batı'nın yakınları bazı hapisane görevlilerince rüşvet karşılığında tahliye edileceklerdir. Diyarbakır'dan Harbiye Nezareti'ne 31 Mayıs 1919'da tahliye olayı haber verilmiştir. Telgraf 13. Fırka (tümen) Kumandan Vekili Cevdet Bey tarafından kaleme alınmıştır. Telgrafta; tahliye için 1.000 Lira teklif edildiği, paranın bir kısmının ödendiği, geri kalanının tedarik edilmeye çalışıldığı, vaktiyle Ali Batı'nın Elazığ'da tutuklu iken kaçırıldığı, her ne suretle olursa olsun kimsenin tahliye edilmemesi gerektiği arz edilmiştir. Tahliyenin gerçekleşmemesi için hem Elazığ Valiliğine hem de Dahiliye ve Adliye nezaretlerine haber verilmiştir⁹¹. Bu konu ile ilgili olarak Harbiye Nazırı Şevket Turgut Paşa, Ali Batı'nın akrabalarının 1.000 Lira mukabilinde tahliye edileceklerinin “*istihbar edildiğini*” böyle bir neticenin Diyarbakır Vilayetinin asayişini ciddi şekilde tehlikeye düşüreceğini yazmıştır. Yazıda, tahliye için 1.000 Lira talebinin kimin tarafından ve ne maksatla gerçekleştiğinin bilinmediği, yine de araştırılmaya değer olduğu, söz konusu kişilerin serbest kalmasının vereceği zarar göz önüne alındığında durumun ciddiyetinin anlaşıldığı ve soruşturmanın başlatılması için ilgililere bir an evvel emir verilmesi ricasında bulunulmuştur. Ayrıca, tutukluların başka bir yere nakilleri de istenmiştir⁹².

Dahiliye Nezareti tarafından Elazığ Vilayeti'ne “müctā‘cel” ibareli bir yazı yollanmıştır. 8 Haziran 1919 tarihili yazıda, para karşılığı tahliye haberinin alındığı, böyle bir tahliyenin Diyarbakır'ın asayişine ciddi zarar vereceği, söz konusu kişilerin kesinlikle tahliye edilmemeleri ve mümkünse Sivas veya Ankara'ya sevklere istenmiştir. Vilayetin başka yere nakilleri konusundaki mütalaaları sorulmuş, ayrıca 1.000 Liranın kimin tarafından ve ne maksatla teklif edildiğinin araştırılması da tebliğ edilmiştir⁹³.

⁹¹ BOA, DH.EUM.AYŞ, 11/43, Lef: 1.

⁹² BOA, DH.EUM.AYŞ, 11/43.

⁹³ BOA, DH.ŞFR, 100/56; BOA, DH.EUM.AYŞ, 16/17, Lef: 1.

Rüşvet olayının mahiyetini araştıran Elazığ Valiliği, Dahiliye Nezareti'ne kesin olmayan bazı iddiaları iletmiştir. İddialara göre; Haco'nun tahliyesi için Midyat bölgesinde para toplanmıştır. Mühim bir kısmı Elazığ'a ulaştırılmış, bu paradan 50 Lira kadarı Çerkez Mehmed adında birine gönderilmiş, 250 Lira kadarı memurların arasında elden ele dolaşmış, geri kalan eksik miktarın toplanması için aşiretleri seferber edilmiştir. Ancak bunun aslı esasının olmayabileceği de ilave edilmiştir⁹⁴. Erkan-ı Harbiye-i Umumiye'den Harbiye Nezareti'ne 1 Temmuz'da konu ile ilgili olarak yazı yollanmıştır. Yazıda, rüşvet olayının aslı esasının olmadığı ayrıntılı bir şekilde ifade edilmiştir. Diğer taraftan Ali Batı'nın takibi sırasında kendisinin takibinden vazgeçilmesi halinde 5. Fırka Komutanına 1.000 Lira rüşvet teklif ettiği, bu teklifin şiddetle reddedildiği de ilave edilmiştir⁹⁵. Tahliye için rüşvet teklifi ve 1.000 Lira olayı epey süre yazışmalarda yer almaya devam etmiştir. Dahiliye Nezareti'nden Adliye Nezaretine 3 Temmuz 1919'da yazı yazılmış, Adliye Nezareti buna 7 Temmuzda cevap vermiştir⁹⁶. 10 Temmuz'da Harbiye Nezareti'nden Dahiliye Nezareti'ne gönderilen yazıda yine aynı konuya temas edilmiştir⁹⁷. Dahiliye Nezareti tarafından Adliye Nezareti'ne gönderilen 7 Temmuz tarihli yazıda konunun araştırıldığı haber verilmiştir⁹⁸.

Gerek 1.000 Lira rüşvet olayı gerekse tutukluların Elazığ dışında başka bir yere nakilleri uzun süren yazışmalardan sonra bir karara bağlanmıştır. Ayrıca tutukluların Elazığ'dan başka bir yere nakillerinin uygun görülmediği belirtilmiş, davanın da İstinaf Müdde-i Umumiliğine nakledilmesi kararlaştırılmıştır. Nakil işlemine gerek olmadığı kararı alınmakla beraber, yeni dava yerinde meydana gelecek gelişmeler ve görüşmelerden sonra duruma göre hareket edilmesi benimsenmiştir. Son kararın Adliye Nezareti'ne bildirildiği de ifade edilmiştir⁹⁹. Bu son karar alınmadan önce Adliye Nezareti'nin görüşü de alınmıştır¹⁰⁰. Dahiliye Nezareti, Elazığ Valiliği'ne davanın başka bir

⁹⁴ BOA, DH.EUM.AYŞ, 16/17, Lef: 3; BOA, DH.ŞFR, 635/66.

⁹⁵ BOA, DH.EUM.AYŞ, 16/17, Lef: 4.

⁹⁶ BOA, DH.EUM.AYŞ, 16/17, Lef: 5.

⁹⁷ BOA, DH.EUM.AYŞ, 16/17, Lef: 6.

⁹⁸ BOA, DH.EUM.AYŞ, 16/17, Lef: 7.

⁹⁹ BOA, DH.EUM.AYŞ, 16/17, Lef: 10.

¹⁰⁰ BOA, DH.EUM.AYŞ, 16/17, Lef: 11.

mahkemeye nakledildiğini 24 Temmuz 1919 tarihinde haber vermiş, tutukluların nakledilmeyeceği bildirilmiştir¹⁰¹.

III. Ali Batı'nın Öldürülmesi

Rüşvet hadisesi soruşturulurken, Ali Batı'nın eylemleri hakkında bilgi alışverişi devam etmiştir. Haziran 1919'da Ali Batı ve adamları ablukaya alınmış, çatışmalarda eşkıya sığınakları tahrip edilmiştir. Çatışmalardan sonra eşkıyanın 3 ölü bırakarak kaçtıkları Dahiliye Nezaretine bildirilmiştir¹⁰². Yine eşkıyanın takibi sonrasında 7 saat süren ikinci bir çatışma daha olmuş, eşkıya 40 kadar ölü ve bir o kadar yaralı vermiştir. Bu arada 2 asker şehit düşmüş, 1 subay ile 5 asker yaralanmıştır. Dağılan eşkıyanın bir kısmı köylerine dönmüş, bir kısmı şeyhler aracılığıyla hükümete sığınmış, geriye kalanların takibine devam edilmiştir¹⁰³. Çatışmalar devam ederken 16 Haziran'da Diyarbakır Valiliği, Dahiliye Nezareti'ne şifreli telgrafla gelişmeleri aktarmaya devam etmiştir. Çatışmanın 10 gün aralıksız sürdüğü, eşkıyanın sığındığı köylerden çıkmak zorunda bırakıldığı, Ali Batı'nın kendi köyünden bile kaçtığı, şimdiye kadar 100'e yakın adamının öldürüldüğü ve 100'e yakın yaralı verdikleri bildirilmiştir. Daha sonra 1 subay 14 asker yaralanırken 5 de şehit verilmiştir. Çatışmalar devam ederken Ali Batı'nın İngilizlerden silah yardımı aldığı ifade edilmiştir. 10 gün boyunca çatışmanın devam etmesi ve Ali Batı'nın bu durumu sürdürebilmesi, İngilizlerden gizli olarak aldığı silah yardımına dayandırılmıştır. Bu silahların Musul'dan ve Osmanlı Ordusunun terk ettiği cephaneden olduğu, Ali Batı'nın yakınlarından olan Şem'un namındaki şahsın karşılaştığı tazyik üzerine Musul'a firar etmesinin bu düşüncüyü güçlendirdiği ifade edilmiştir¹⁰⁴.

¹⁰¹ BOA, DH.EUM.AYŞ, 16/17, Lef: 13; BOA, DH.ŞFR, 101/42.

¹⁰² BOA, DH.EUM.AYŞ, 16/17, Lef: 2.

¹⁰³ BOA, DH.EUM.AYŞ, 23/97, Lef: 10.

¹⁰⁴ DH.EUM.AYŞ, 23/97, Lef: 8. İngiltere, bölgede kalabilmek için Kürt aşiretlerini yanına çekmek ve Türklerle Kürtleri karşı karşıya getirmek için Güneydoğu Anadolu'da tampon bir bölge oluşturmayı amaçlamıştır. Bunu gerçekleştirmek için de kendi güdümünde bir Kürt devleti kurmayı hedeflemiştir. Türk Yönetimi ile Kürt aşiretleri arasında güvensizlik meydana getirmek ve Kürtleri kendi tarafına çekmek için Binbaşı Noel'i görevlendirmiştir. Binbaşı Noel Musul üzerinden hareket ederek 12 Nisan 1919 tarihinde Nusaybin'e varmıştır. Bölgede kaldığı süre zarfında aşiret reisleriyle görüşen Noel, faaliyetlerini kayda geçirmiş ve bilgileri İngiltere'ye yollamıştır. Raporlarında Ali Batı ile görüştüğüne dair bilgi

ALİ BATI OLAYI

Devletin askerî ve mülkî idarecilerinden çatışmalar ile ilgili haberler gelmeye devam etmiş, Ali Batı'nın nüfuzunun önemli ölçüde kırıldığı ifade edilmiştir¹⁰⁵. Çatışmalarda önemli kayıpların verdirilmesi üzerine, Dahiliye Nezareti Diyarbakır Valiliğine tebrik telgrafı çekmiştir. Ali Batı'nın elde edilebilmesi için azami ölçüde gayret gösterilmeye devam edilmesi de istenmiştir¹⁰⁶. Çatışmalar devam ederken eşkıyanın çok ciddi kayıplar verdiği, sayılarının 100'e kadar indiği, son olarak İsbiran (Basıbrin) Nahiyesi'ne sığındıkları bildirilmiştir¹⁰⁷. Bu arada Mardin'den Nusaybin'e takviye olarak gönderilen birliklerin yolda eşkıyaya katılmak üzere olan bir grupla karşılaştıkları, çıkan çatışmada 13 kişinin ölü, 2 kişinin de yaralı olarak ele geçirildiği Dahiliye Nezareti'ne bildirilmiştir¹⁰⁸.

Temmuz 1913 tarihinden itibaren vesikalarda adı geçmeye başlayan, uzun süre gündemi meşgul eden Ali Batı olayı 6 yılı aşkın bir sürenin sonunda Ağustos 1919'da son bulmuştur. Ali Batı, uzun süre devam eden çatışmalar sonucunda 18 Ağustos'ta ölü olarak ele geçirilmiştir¹⁰⁹. Diyarbakır Valiliği 19 Ağustos'ta Ali Batı'nın ölü olarak ele geçirildiğini Dahiliye Nezareti'ne bildirmiştir¹¹⁰.

yer almamaktadır. Ancak, yolculuğu sırasında; Bölgede bulunan Türk birliklerinin ayrılmasından sonra güvenliğin bozulduğunu, Ali Batı liderliğindeki aşiret birliklerinin yol güvenliğini tehdit ettiklerini, bu birliklerin sıradan bir çete izlenimini verdiklerini, görüştüğü aşiret reislerinden olan Hama Ağa Mehe ile Ali Batı'nın bölgenin etkili aşiret reislerinden ve birbirlerine düşman olduklarını kaydetmiştir. İngilizlerin Nusaybin ve çevresindeki faaliyetleri, Binbaşı Noel'in bölgeye gönderilmesi, görev ve faaliyetleri konusunda daha geniş bilgi için bkz. Serdar Sakin, "İngiliz Binbaşı Noel'in Nusaybin Raporu", *Hacettepe Üniversitesi Cumhuriyet Tarihi Araştırmaları Dergisi*, VI/12 (Güz 2010), 31-50; Yaşar Ertürk, *Milli Mücadele Döneminde Doğu ve Güneydoğu Anadolu'da Yabancı Devletlerin Faaliyetleri (1918-1922)*, Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Doktora Tezi, Elazığ 2007, s. 118-142; M. Kemal Öke, *İngiliz Ajanı Binbaşı E. W. C. Noel'in Kürdistan Misyonu (1919)*, İstanbul 1989.

¹⁰⁵ BOA, DH.EUM.AYŞ, 16/17, Lef: 4.

¹⁰⁶ BOA, DH.ŞFR, 100/93.

¹⁰⁷ BOA, DH.ŞFR, 634/66.

¹⁰⁸ BOA, DH.EUM.AYŞ, 13/69.

¹⁰⁹ BOA, DH.EUM.AYŞ, 74/29; Ali İhsan Gencer - Sabahattin Özel, *Türk İnkılap Tarihi*, İstanbul 2009, s. 135.

¹¹⁰ BOA, DH.EUM.AYŞ, 19/6; Ali Batı üzerine gönderilen 6. Piyade Alayının halktan 800 kişi topladığı ve bu kuvvetlerle birlikte saldırıya geçtiği aktarılmaktadır. Selahattin Tansel, *Mondros'tan Mudanya'ya Kadar*, İstanbul 1991, I, 133-135.

Ali Batı'nın ele geçirilmesi için muhtelif zamanlarda değişik bölgelerden takviye kuvvetler getirilmiştir. Bu birliklerden bir kısmı da Erzincan'da bulunan 4. Ordu'dandır. Erzincan'dan getirilen bu birlik Dalin Köyü'nü kuşatmış, vuku bulan çatışmada köylülerden dördü öldürülmüş, ikisi yaralı olmak üzere 52 kişi tutuklanmıştır. Köyün 192.000 kuruş birikmiş vergi borcu olduğu ileri sürülerek binlerce hayvan ve eşyaya el konmuştur¹¹¹. Dalin Köyü'nde meydana gelen bu gelişme Harbiye Nezareti tarafından 28 Mayıs 1919 tarihinde Dahiliye Nezareti'ne bildirilmiştir¹¹². Dahiliye Nezareti de 3 Haziran'da Diyarbakır'a konu ile ilgili bir yazı yazmıştır. Ali Batı'ya yardım eden Dalin Köyü ahalisinin yakalanmaları ve birikmiş vergi borçlarının tahsili için koyun ve büyük baş hayvanlarına el konmak üzere köye gidildiği, çatışma çıktığı hatırlatılmıştır. Daha sonra el konan mallar ve birikmiş vergi konusu ile ilgili olarak araştırma yapılması tebliğ edilmiştir¹¹³. Diyarbakır Valiliği de konuyu Mardin'e sormuş ve buradan alınan cevap Nazırlığa arz edilmiştir. Cevapta, köylülerin vergi vermedikleri ve eşkıyalık yaptıkları vurgulanmış el konan malların bedeli hakkında bilgi verilmiştir¹¹⁴. Verilen bilgiler yeterli ve tatmin edici bulunmamış olacak ki 4 Ağustos 1919 tarihinde Diyarbakır Valiliği'ne bir yazı daha yazılarak el konan mallarla ilgili bilgi istemiştir¹¹⁵.

IV. Ali Batı'nın Ölü Ele Geçirilmesine Katkı Sağlayanların Ödüllendirilmesi

Ali Batı'nın ölü olarak ele geçirilmesinden sonra bazı kimselerin ödüllendirilmesi teklif edilmiştir. 1 Eylül 1919 tarihinde Diyarbakır'dan gönderilen yazıda, Ali Batı'nın ortadan kaldırılmasında hizmetleri geçen kimselerin münasip nişanlarla taltif edilmesi istenmiş ve Midyat Kaymakamı Mazhar Bey, Basıbrin Nahiye Müdürü Faik Efendi, aşiret reislerinden Ali Çelebi, Keferzılı Mehmet Salih, Salıhan aşireti reisi Ramazan ve Kısırlı (Kesrik) İzzedin Ağaların ismi sıralanmıştır¹¹⁶. 17 Eylül'de de bir öncesine ek

¹¹¹ BOA, Dahiliye Nezareti Mektubi Kalemi (DH.MKT.), 1302/20, Lef: 1.

¹¹² BOA, DH.MKT, 1302/20, Lef: 2.

¹¹³ BOA, DH.MKT, 1302/20, Lef: 4.

¹¹⁴ BOA, DH.MKT, 1302/20, Lef: 5.

¹¹⁵ BOA, DH.MKT, 1302/20, Lef: 7.

¹¹⁶ BOA, DH.EUM.AYŞ, 23/97, Lef: 6; Üzen, a.g.m. s. 342; Altan Tan devlete yardım edenler hakkında şu bilgileri vermektedir: "*Mala Cimolar, Habezbeni Ağası İzzeddin Ağa, Ömeryan*

ALİ BATI OLAYI

olmak üzere yazı yazılmıştır. Midyat Kaymakamı Mazhar Bey'in, ordu tarafından ödüllendirilmesinin istendiği Dahiliye Nezareti'ne bildirilmiştir¹¹⁷. 20 Eylül'de ise, Harbiye Nezareti'nden Dahiliye Nezareti'ne aynı konuda yazı yollanmıştır. Asayişin sağlanmasında gayreti görülen Mazhar Bey'in güzel hizmetinden dolayı 4. Mecidi Nişanı ile ödüllendirilmesinin 13. Kolordu Komutanlığı tarafından istendiği bildirilmiştir¹¹⁸. Diyarbakır Valiliği, Dahiliye Nezareti ve Sadaret arasında süren yazışmalardan sonra¹¹⁹ 13 Ekim 1919 tarihinde İrade-i Seniyye çıkmıştır. Yapılan teklifler onaylanmış; Midyat Kaymakamı Mazhar Bey 4., Basıbrin Nahiye Müdürü Faik Efendi ile aşiret reislerinden Ali Çelebi, Mehmet Salih, Ramazan ve İzzeddin ağalar 5. rütbeden Mecidi Nişanı ile ödüllendirilmişlerdir¹²⁰.

Sonuç

Temmuz 1913'ten itibaren devleti ciddi bir şekilde meşgul eden Ali Batı hadisesi, Ağustos 1919'da sona erdirilmiştir. Ulaşılabilen verilere dayanarak Ali Batı olayını Kürt isyanı, devlet kurma girişimi vs. şeklinde değerlendirmek mümkün değildir. Olayın sadece Midyat-Nusaybin çevresinde cereyan etmiş olması, altı yıl gibi hiç de kısa sayılmayacak bir süre devam etmesine rağmen söz konusu iki ilçenin sınırlarının dışına taşmaması bile abartılı yorumlara imkan vermemektedir. Belki de olayın incelenmesi gereken bir başka boyutu gerek söz konusu bölgede, gerekse diğer bölgelerde cereyan eden aşiretler arasındaki çekişme ve mücadeledir. Çünkü birbirlerine üstünlük sağlamaya çalışan aşiretlerin bazıları devletin yanında yer alırken, rakipleri karşı tarafta bulunmuştur.

İngilizlerin bölgedeki faaliyetleri ve Kürt aşiretlerini kendi tarafına çekme teşebbüsleri, bu propagandanın yeterli destek bulmaması bilinmeyen hususlar değildir. Türklerle Kürtler arasında güvensizlik oluşturmak, Kürt aşiretlerini

Aşiret lideri Ahmedê Süleyman, Mizizexli Hüseyne Çelebi, Arnashî Mala Osmanê Temir."
Daha ayrıntılı bilgi için bkz. Tan, *a.g.e.*, s. 149.

¹¹⁷ BOA, DH.EUM.AYŞ, 23/97, Lef: 7.

¹¹⁸ BOA, DH.EUM.AYŞ, 23/97, Lef: 5.

¹¹⁹ BOA, Dosya Usulü İradeler (İ.DUİT.), 65/114; BOA, DH.EUM.AYŞ, 23/97, Lef: 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7.

¹²⁰ BOA, İ.DUİT, 65/114; BOA, DH.EUM.AYŞ, 23/97, Lef: 3.

İngiltere tarafına çekmek ve Güneydoğu Anadolu'da İngiltere güdümünde bir Kürt devleti kurmak için İngiliz ajanı Binbaşı E. W. C. Noel görevlendirilmiştir. Nusaybin ve çevresinde aşiret ileri gelenleriyle görüşen Noel, faaliyetleri hakkında İngiltere'ye raporlar göndermiştir. Bu raporlarda Ali Batı ile görüştüğüne dair bilgi yoktur. İncelenen arşiv belgelerinin içinde (ki bunların sayısı 200'ü aşmıştır) bir tanesi hariç hiçbirinde İngiliz-Ali Batı işbirliğine ait bir ipucu yoktur. Bu sebeptendir ki, Ali Batı olayını İngiliz tezgahı veya girişimi olarak nitelendirmek de zordur. Bütün bunlar göz önüne alındığında isyanın bölgesel ve dar kapsamlı bir mahiyet teşkil ettiği kanaati ağır basmıştır.

Abstract

ALİ BATI INCIDENT AS AN ACT OF DISORDER (1913-1919)

A tribal leader, Ali Bati's name was first known in 15th July 1913. After six years of struggle, he and many of his men was killed. The fact that the events happened during The First World War and that The Ottoman Army was at war during this period, caused the events last longer. The action of Ali Bati took place particularly around the districts of Midyat and Nusaybin. At the beginning, the Ottoman State did not get the forcible measures and decided to stop the prosecutions. But Ali Bati's raid on Nusaybin formed a turning point. With the help of military reinforcements from neighbouring provinces a large-scale offensive was launched against him. Ali Bati had was killed on 18th August 1919 and the rebellion was suppressed.

Keywords: Ali Bati, Midyat, Nusaybin, Haco, Second Constitutionalism, The Ottoman State.